

SIEVIETE UN ATTURĪBAS KUSTĪBA STARPKARU LATVIJĀ: BIEDRĪBAS “BALTĀ LENTA” DARBĪBAS PIEMĒRS (1923–1941)*

Guntis Vāveris

Mg. hist., Mg. oec., Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte, vēstures doktora studiju doktorants.

Zinātniskās intereses: sabiedrības un alkohola vēsture, 19. gs. otrās puses – 20. gs. pirmās puses Latvijas sociālā un kultūras vēsture, Rīgas kā industriālas lielpilsētas sociālā vēsture 19.–20. gs. un Latvijas sporta vēsture.

Pēc Latvijas Republikas proklamēšanas un noslēdzoties Neatkarības karam, atturības kustības darbiniekiem radās iespējas dibināt jaunas organizācijas un aktīvi līdzdarboties sabiedrības izglītošanā par alkohola lietošanas kaitīgumu. Sekojot atsevišķu Rietumu valstu domubiedru paraugam (galvenokārt ASV), atturības kustības darbinieki Latvijā tās parlamentārās demokrātijas posmā iestājās par pilnīga alkohola aizlieguma ieviešanu, cenšoties sabiedrību pakāpeniski pārliecināt par tā nepieciešamību. Argumentācijai tika izvēlēts medicīniskais pamatojums, uzsverot alkohola kaitīgo ietekmi uz tautas veselību nākotnē. Šāda diskursa ietekmē tika definēta un īpaši izcelta sievietes loma un nozīme, vienlaikus pamatojot nepieciešamību iesaistīties atturības kustībā. Latvijā šo uzdevumu uzņēmās sieviešu atturības biedrība “Baltā Lenta” – starptautiskas sieviešu atturības organizācijas filiāle Latvijā un vienlaikus lielākā sieviešu atturības biedrība starpkaru posmā, kas pēc valsts apvērsuma 1934. gada 15. maijā apsveica notikušās politiskās pārmaiņas valstī, brīvprātīgi kļūstot par nacionālisma ideoloģijas instrumentu K. Ulmaņa autoritārā režīma ietvaros.

Atslēgas vārdi: “Baltā Lenta”, sieviete, atturība, nacionālisms, Milda Ķempele, WWCTU.

Latvijas vēstures historiogrāfijā sievietes vēstures jaunatklāšana un dokumentēšana pamazām kļūst par nozīmīgu, neatņemamu Latvijas vēstures ainas veidošanas procesu, kas aizsākās

* Raksts tapis COVID-19 pandēmijas, valsts ārkārtas stāvokļa un autora pašizolācijas apstākļos.

jau 20. gadsimta 90. gadu sākumā. Tā laika pētnieku¹ un sekotāju² veikums joprojām nav zaudējis savu akadēmisko nozīmi, ko papildina vairākas pēdējā laikā tapušas publikācijas, kas sievietes vēstures kontekstā paplašina konkrētās tēmas izpētes spektrus – penitenciārā sistēma,³ akadēmiskā studiju vide,⁴ politiskā līdzdalība,⁵ seksualitāte un uzvedība,⁶ etniskās minoritātes⁷ u.c. Šo publikāciju esamība apliecina to, ka 2007. gadā izdots un līdz šim vienīgais Latvijas vēsturnieku speciāli sievietes vēsturei Latvijā veltītais akadēmisko rakstu krājums⁸ veicinājis arī pētnieku turpmāku interesi un pievēršanos iepriekš nepētītiem sievietes vēstures jautājumiem Latvijā. Tādējādi sievietes meklēšana un viņas klātbūtnes atklāšana Latvijas vēsturē turpinās, taču joprojām šis izpētes lauks ir plašs un daudzos jautājumos vēl neapgūts. Šis raksts ir autora pirmais pienesums Latvijas sieviešu vēstures izpētē, pievēršoties tēmai, kas skar sieviešu dalību un nozīmi Latvijas atturības kustības vēsturē.

Kopš 19. gadsimta otrās puses atturībnieku cīņa pret sabiedrības alkohola lietošanas ieražām ieguva globālus apmērus, un 19. gadsimta beigās idejas sasniedza arī mūsdienu Latvijas teritoriju. Pakāpeniski atturības kustības darbinieki, neskatoties uz Krievijas impērijā pastāvošajiem biedrošanās ierobežojumiem un kontroli, kā arī kustībai simpatizējošo sabiedrisko darbinieku dažādo izpratni par kustības uzdevumiem, veidoja pamatus organizētai kustībai ar mērķi izglītēt sabiedrību par alkohola lietošanas kaitīgo ietekmi un veicināt veselīga, no alkohola klātbūtnes brīva un kulturāla dzīvesveida praktizēšanu. Jau kopš kustības pirmsākumiem gan globālā, gan arī Latvijas teritorijas kontekstā aktīva un nozīmīga bija sieviešu loma. Globālā mērogā ļoti nozīmīga loma bija Pasaules Kristīgo sieviešu atturības savienībai (*World's Women Christian Temperance Union* jeb WWCTU), kuras darbība saistāma arī ar Latviju starpkaru posmā 20. gadsimta 20.–30. gados, konkrēti – ar sieviešu atturības biedrību “Baltā Lenta”. WWCTU izpētei Rietumu atturības

kustības vēstures historiogrāfijā veltītas vairākas Rietumu autoru publikācijas,⁹ taču sieviešu atturības biedrība “Baltā Lenta” Latvijas vēsturnieku un citu pētnieku publikācijās pieminēta fragmentāri,¹⁰ visbiežāk konstatējot vien faktu, ka šāda organizācija eksistēja starpkaru posmā Latvijā, bet tās darbības plašāks izvērtējums līdz šim nav veikts.

Raksta mērķis ir atturības kustības ietvaros analizēt sievietes lomu un darbības jomas starpkaru periodā, par piemēru izvēloties lielākās latviešu sieviešu atturības organizācijas darbību Latvijā 20. gadsimta 20.–30. gados. Zināmā mērā raksts turpina autora iepriekšējās publikācijās aizsākto praksi iepazīstināt lasītājus ar Latvijas atturības kustības vēstures epizodēm.¹¹ Raksta sagatavošanā izmantoti Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva (LNA LVVA) materiāli, galvenokārt no 3019. fonda (Latvijas atturības biedrības), kur viens no apakšfondiem ietver organizācijas “Baltā Lenta” darbības dokumentus. Uzreiz jāuzsver, ka dokumentu sastāvs par šo sieviešu organizāciju ir ļoti nepilnīgs – fondā praktiski nav materiālu par organizācijas darbības pirmajiem 10 gadiem, bet informācija par laiku no 1933. līdz 1941. gadam ļauj veikt detalizētu izpēti. Arī citos LNA LVVA fondos, kas satur plašākas ziņas par atturības kustības vēsturi, – 2397. fondā (Latvijas Pretalkohola biedrība), 3724. fondā (Sabiedrisko lietu ministrijas Preses un biedrību departaments), kā arī 3019. fondā esošajos citu atturības organizāciju dokumentos atrodamas vien fragmentāras ziņas par “Baltās Lentas” darbību. Informatīvos iztrūkumus daļēji ļauj kompensēt periodiskās preses izdevumi, galvenokārt atturības kustības tematikai veltītie izdevumi (piemēram, laikraksts un vēlākos gados žurnāls “Jaunā Balss”), bet arī sievietēm paredzētie izdevumi (piemēram, žurnāls “Sievietes Pasaule”). Tomēr jāuzsver, ka pētījumā izmantoto rakstu autori galvenokārt ir divas personas – ilggadējā “Baltās Lentas” valdes priekšsēdētāja Milda Ķempele¹² un valdes locekle Emma (Emija) Klauberga,¹³ tādējādi šīs publikācijas maz ko atklāj par biedrības darba

aizkulisēm, bet, no otras puses, tajos spilgti atspoguļojas biedrības idejiskie darbības virzieni, tās pamatojums un izpratne par sieviešu lomu un nozīmi ne vien atturības kustības, bet visas sabiedrības kontekstā.

ATTURĪBAS KUSTĪBA LATVIJĀ STARPKARU POSMĀ: VIRZIENI UN IDEĀLI

Latvijas atturības kustības darbības argumenti parlamentārās demokrātijas posmā saistījās ar piemēriem no citām zemēm, kur atturības kustībai bija stipras tradīcijas un noteikta ietekme valsts alkohola politikas diskursā. Vispirms jau tas bija ASV piemērs, kur kopš 1920. gada 17. janvāra, kad tika ratificēts konstitūcijas 18. labojums, pastāvēja alkohola aizliegums jeb prohibīcija. Šāds laikmeta kontekstā progresīvs un radikāls, atturības organizāciju arī ilgi lolots valsts lēmums kļuva par paraugu atturības kustības darbiniekiem citviet, it īpaši jaundibinātajās valstīs, kur tika spriests, kādai jābūt valsts alkohola politikai un attieksmei pret sabiedrības alkohola lietošanas paradumiem. ASV ietekmes kontekstā jāuzsver arī amerikāņu īstenotā plašā sociālā palīdzība Baltijas reģionam 1918.–1922. gadā,¹⁴ kas primāri ARA (*American Relief Administration*) misijas ietvaros sekmēja arī dažādu sociālu ideju un prakses piemēru pārnesei savās darbības zemēs. Šīs misijas laikā ar ASV atturības kustības panākumiem detalizētāk iepazinās Latvijas atturības kustības darbinieki.

Kustības ideju pārnesei efektīvākais instruments bija vizuālais materiāls. Tā demonstrēšana auditorijai notika trīs veidos: 1) pretalkohola propagandas drukātajos izdevumos (brošūras, skrejlapas un periodiskie izdevumi), 2) ceļojošo izstāžu stendos un 3) t.s. “gaismas” jeb “miglas” bilžu prezentācijās. 1923. gada janvārī atturībnieku delegāti no Baltijas valstīm (Gustavs Ķempelis¹⁵ no Latvijas, Vilems Ernitss¹⁶ no Igaunijas u.c.) Vašingtonā tikās ar Pasaules Pretalkoholisma līgas (*World League*

against Alcoholism) ģenerālsekretāru, publicistu un izdevēju Ernestu Čeringtonu.¹⁷ Sarunas laikā dalībnieki vienojās par vizuālā materiāla sagatavošanu, kas Latvijā tika dēvēts par Amerikas tabeļēm. Baltijas valstu delegāti Vašingtonā Latvijas pagaidu pilnvarotā lietveža Ludviga Sējas¹⁸ dzīvoklī atlasīja 10 tabeles, kuras tika pārtulkotas latviešu, lietuviešu un igauņu valodā (2000 eksemplāru katrā valodā) un nodrukātas “The American Issue Publishing Company” spiestuvē Vestervilā (*Westerville, Ohio*).¹⁹

Kaut arī jau 1920. gadā I Latvijas Pretalkohola kongresā tika atzīts, ka ieviest pilnīgu alkohola aizliegumu pagaidām nebūtu vēlami,²⁰ prohibīcijas naratīvs līdz pat 20. gadsimta 30. gadu sākumam caurvija atturības organizāciju darbības argumentāciju un šādu organizāciju mērķis bija izglītot, sagatavot un pārliecināt par pilnīga alkohola aizlieguma nepieciešamību Latvijas sabiedrību. Atturība tika propagandēta kā progresīva parādība, uzsverot tās praktisko, pat loģisko nepieciešamību sabiedrības atveseļošanai un jaunas veselas sabiedrības veidošanai, kur būtiska loma atvēlēta sievietei. 1924. gada 24. decembrī pieņemtais Žūpības apkarošanas likums radīja zināmu optimismu, ka, arī tālāk attīstot un pilnveidojot sabiedrības izglītojošo darbu, tiks radīti priekšnoteikumi, lai tiktu pieņemts likums par pilnīgu alkohola aizliegumu. Nozīmīgākās atturības organizācijas Latvijā 20. gadsimta 20. gados bija Latvijas Pretalkohola biedrība, bet 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā atturības kustības darba organizēšanu uzņēmās 1924. gadā izveidotā Centrālā Pretalkohola savienība, kuras sastāvā ietilpa gandrīz visas atturības organizācijas Latvijā, izņemot Latvijas Strādnieku pretalkoholisko biedrību, kas ideoloģisku iemeslu dēļ nesadarbojās ar t.s. pilsoniskajām biedrībām.

Atturībnieku iecere panākt pilnīgu aizliegumu neīstenojās praksē, jo pretēji cerētajam valsts alkohola politika, kas skar dzērienu pieejamības regulēšanu, kļuva arvien liberālāka, turklāt, neskatoties uz katru gadu rīkotajām Pretalkohola dienām, regulārajām izstādēm, priekšlasījumiem, izdoto literatūru u.c.,

sabiedrības kopējais noskaņojums neveidojās par labu pilnīgam alkohola aizliegumam. Pasaules ekonomiskās krīzes iespaidā tika pārtraukta Žūpības apkarošanas fonda pabalstu izsniegšana, kas bija galvenais atturības organizāciju darba finansēšanas avots. Arī Žūpības apkarošanas likums vairākas reizes tika grozīts, mīkstinot alkohola tirdzniecības ierobežojumus. Tāpat smags trieciens Latvijas atturības kustības darbinieku entuziasmam bija pārmaiņas ASV un Somijā, šīm valstīm atsakoties no pilnīga alkohola aizlieguma attiecīgi 1933. un 1932. gadā.

Jaunas un būtiskas pārmaiņas Latvijas atturības kustībā notika pēc K. Ulmaņa²¹ 1934. gada 15. maijā izdarītā valsts apvērsuma. Paša vadoņa publiski pausto nostāju pret alkoholisko dzērienu lietošanu atturības kustības darbinieki reducēja līdz K. Ulmaņa 1914. gadā izteiktajam domugraudam: “Kādi ļaudis mums vajadzīgi? [...] Ļaudis atturīgi, t.i., ļaudis, kas savus ceļus neloka šolaika Baala – alkohola priekšā.”²² Šai frāzei 30. gadu otrajā pusē bija liela nozīme – ar to tika pamatota nepieciešamība tiekties būt par atturībnieku.

Autoritārisma laiks iezīmēja paaudžu maiņu atturības kustības darbinieku vidū – jaunā paaudze apsveica ideju visas atturības organizācijas apvienot vienā – 1922. gadā dibinātajā Latvijas Pretalkohola biedrībā, izņēmums bija kreisi idejiskās organizācijas, kuru darbība pēc apvērsuma tika pārtraukta un pašas organizācijas slēgtas. Apvienošanās procesu uzsāka 1935. gada pavasarī, kad tobrīd reģistrētās 17 atturības biedrības plānoja pievienot Latvijas Pretalkohola biedrībai²³ – organizācijai, kurai pa visu Latvijas teritoriju bija izveidotas 142 nodaļas un 266 bērnu un skolas vecuma jauniešu atturības kopas pēc “Cērību pulciņa” (*Band of Hope*) darbības parauga.²⁴ Dažas biedrības – “Ziemeļblāzma”, Latvijas Labtempliešu biedrība un “Baltā Lenta” tomēr saglabāja savu patstāvību.

Atturības kustībai autoritārisma laikā bija novērojama virziena maiņa. Pirmkārt, K. Ulmanis neatbalstīja pilnīgu alkohola

aizliegumu, tādēļ šāds naratīvs kopš 1935. gada pazuda no atturības kustības darbinieku dienaskārtības. Viens no redzamākajiem un aktīvākajiem kustības darbiniekiem Tālivaldis Zommers (kopš 1937. gada Zemzaris)²⁵ rakstīja, ka pilnīgs alkohola aizliegums nedrīkst būt atturības kustības mērķis, tāpat kustībai nav jāvēršas pret likumīgi pastāvošajām alkoholisko dzērienu pārdotavām, jo galvenais mērķis ir “panākt valstī un tautā alkoholisko dzērienu lietošanas un alkohola tradīciju pakāpenisku izskaušanu, novedot to līdz iespējami reālam minimumam”.²⁶ Šādas pārmaiņas ietekmēja arī kustības iepriekš cildināto paraugu – ASV un Somijas – *neveiksmes* (atturībnieku ieskatos), atceļot šajās zemēs pastāvošos alkohola aizliegumus.

Daļēji vīlušies ārzemju domubiedru neveiksmēs, 20. gadsimta 30. gadu otrajā pusē nacionālisma diskursā atturības kustības darbinieki centās atturības idejai rast unikālus latviskus elementus, saistīt to ar latviskiem tikumiem, kādi pastāvējuši sirmā senatnē. Pēc 1939. gada jūnijā notikušā V Latvijas Pretalkohola kongresa tālākie kustības darbības virzieni saistījās ar mērķi pakāpeniski mainīt sabiedrības attieksmi pret alkoholisko dzērienu lietošanu ikdienā, svētku reizēs, biedrību sarīkojumos u.c., kā galveno instrumentu izmantojot *latviskās* uzvedības izpausmes, kam raksturīga lietderīga, veselīga, apgarota, patriotiska, kopību un vienību stiprinoša darbība.²⁷ Līdz ar to bija nepieciešams pārlicināt sabiedrību, ka šāda *latviska* uzvedība, kuras piekopusānu traucē dzeršanas netikums, eksistējusi pagātnē. Turklāt dzeršanas netikuma izplatību nacionāli noskaņotā jaunā atturībnieku paaudze skaidroja kā “svešinieku ienestu un ar viltu uzspiestu”, tādējādi konstruējot noteiktus mītus sabiedrībā.²⁸

ĪSS IESKATS PASAULES KRISTĪGO SIEVIEŠU ATTURĪBAS SAVIENĪBAS (WWCTU) VĒSTURĒ

Sievietes loma atturības kustībā bija ļoti nozīmīga jau kopš tās pirmsākumiem 19. gadsimta sākumā. To lielā mēra noteica pastāvošie priekšstati par sievieti kā būtni, kas primāri veic bioloģiskos uzdevumus – rada un audzina pēcnācējus un kuras pārziņā nodota mājas un ģimenes dzīves sfēra, kas nav publiski redzama. Sievietes sabiedriskā darbība tika pieļauta vien tajās jomās, kas radniecīgas vai pēc iespējas tuvāk identificējamas ar viņai *no dabas* uzticētajiem pienākumiem un atbildību, piemēram, darbs sociālās palīdzības jomā, gādājot par trūkumā nonākušajiem. Sievietēm arvien vairāk ienākot publiskajā sfērā un pa daļai pārtopot no klusām darbiniecēm par aktīvām savu tiesību un interešu aizstāvēm, atturības kustība kļuva par vienu no jomām, kur sievietes guva ievērojamus panākumus. Sievietes ienākšana publiskajā sfērā izcēla alkohola lietošanas problēmu arī starp sievietēm, līdz ar to atturības kustības naratīvā parādījās prakse idealizēt sievieti tās tradicionālajās lomās un sfērās – māte, mājsaimniece, pasvītrojot sievietes milzu nozīmi veselas sabiedrības eksistencei.²⁹ Kustības kontekstā sievietei bija jāklūst par pozitīvu piemēru un jāiet kustības priekšgalā, aizstāvot tās sievietes, kuras visvairāk cieš no dzerošas sabiedrības, bet vienlaikus sevišķi stingri jāvērsas pret tām sievietēm, kuras lieto alkoholiskos dzērienus,³⁰ jo tā ir ne vien amorāla rīcība, kas neatbilst sievietes kristīgajiem ideāliem, bet arī biopolitikas kontekstā noziedzīga rīcība attiecībā pret sabiedrības un tās nākotnes veselību.

1874. gadā ASV dibinātā Kristīgo sieviešu atturības savienība (*Womens Christian Temperance Union – WCTU*) un 1876. gadā Lielbritānijā dibinātā Britu sieviešu atturības biedrība (*British Women's Temperance Association – BTWA*) kļuva par globālām sieviešu sabiedriskajām organizācijām, kam bija nozīme sieviešu emancipācijas procesos, uzsverot nepiecieša-

mību sievietēm solidarizēties cīņā pret alkohola lietošanas praksi sabiedrībā. Jaunu un enerģisku sieviešu, tādu kā Frensisas Vildardas³¹ un viņas domubiedru, darbība, apceļojot ASV un uzstājoties draudžu sieviešu sapulcēs, veidoja kopējas komunikācijas un kolektīvas kopības tīklu,³² kas līdz ar WCTU izveidi ļāva šai organizācijai 19. gadsimta beigās strauji izplesties un sasniegt globālas darbības mērogus, aptverot Eiropu un Eiropas lielvaru (galvenokārt Lielbritānijas) koloniālos valdījumus. Biedrības emblēmā iekļautā baltā lente kļuva par atturībnieču pazīšanās, kopības un piederības simbolu.

Šo organizāciju darbība un vēlāk to idejiskā apvienošanās Pasaules Kristīgo sieviešu atturības savienībā (*World's Womens Christian Temperance Union – WWCTU*) 19. gadsimta 90. gados veidoja uzskatu un pārliecību par alkohola dzeršanas problēmu kā kolektīvu un īpaši sievietēm būtisku apdraudējumu. Sieviešu atturības kustība angloamerikāniskajā kultūras telpā un Skandināvijā kļuva par masu kustību, kura WWCTU ietvaros darbojās kā vienota organizācija ar kopēju mērķi, struktūru, ideoloģiju, globālu pārvaldes un komunikācijas tīklu.³³ Šī veiksmes stāsta pamatā bija aktīvs darbs, personiskā komunikācija un misijas apziņa nest skaidrību, izglītību un kopību. WWCTU darbību ir sarežģīti saistīt ar feminisma kustību, jo, kā raksta amerikāņu pētnieks Īens Tirels, organizācija bija “iejūgta” noteiktā tradicionālā hierarhijā un evaņģēliskās vērtībās, kur dominē pārliecība vispirms kalpot citiem, nevis teikties pēc individualitātes.³⁴

20. gadsimta 20. gados WWCTU aptvēra apmēram 1 miljonu biedreņu visā pasaulē un organizācijai bija nodaļas 42 valstīs. Tā kā vien 43% bija neamerikānietes, organizācijas ideoloģisko virzienu noteica amerikāņu dalībnieces. Tādējādi organizācijas ietvaros bija plašs atbalsts pilnīgam alkohola aizliegumam, kam savukārt Eiropā bija zināma opozīcija, jo šeit pastāvēja citi kontroles instrumenti (piemēram, Gēteborgas sistēma). Uzsvars uz pilnīgu alkohola aizliegumu jeb prohibīciju

stipri ierobežoja organizācijas iespējamus panākumus dažādās Eiropas valstīs, tāpēc jau 20. gadsimta 30. gados WWCTU darbība un globālā ietekme piedzīvoja pakāpenisku norietu.

BIEDRĪBAS “BALTĀ LENTA” IZVEIDE UN DARBĪBAS IEZĪMES

Sievietes dalība atturības kustībā Latvijas teritorijā aizsākās jau 19. gadsimta beigās, kad esošajās atturības biedrībās tika izveidotas dāmu jeb biedreņu komitejas, kuru pārziņā bija dažādu sarīkojumu saimnieciskā puse, viesu uzņemšana, ziedošanu, mantu loteriju rīkošana, atsevišķu kultūras darbības formu (piemēram, dziedāšanas) izpilde. Kā ievērojamākās būtu jāmin Rīgas latviešu atturības biedrības “Auseklis” un Mīlgrāvja bezalkohola biedrības “Ziemeļblāzma” dāmu komitejas. Viņu aktīvā darbība un nozīme palikusi citu vēstures notikumu (“Ausekļa” kontekstā – tā darbība 1905. gada revolūcijā) vai personību (“Ziemeļblāzmas” kontekstā – fabrikanta un mecenāta Augusta Dombrovska) ēnā jeb, izsakoties vēsturnieces Vitas Zelčes vārdiem, bez skaļas un acīmredzamas publiskas līdzdalības.³⁵ Šo dāmu komiteju darbības izpēte – gan konkrēto biedrību, gan sabiedriskajos procesos kopumā – ir autora uzdevums nākotnes pētījumos.

Šī raksta kontekstā jāpiemin 1909. gadā Rīgā izveidotā Baltijas sieviešu atturības biedrība (*Bund Baltischer Abstinenter Frauen*), kuras izcelsme saistāma ar Ļaužu labklājības veicināšanas biedrības atturības sekciju, kā arī ar Vācijā darbojošos sieviešu atturības organizāciju “*Deutscher Bund Abstinenter Frauen*”, kuras pārstāve Emīlija fon Hauzena³⁶ bija viena no iniciatorēm dibināt filiāli Rīgā.³⁷ Zīmīgi, ka Rīgā dibinātā organizācija bija pazīstama arī ar otru nosaukumu “*Weisse Schleife*” jeb “Baltā Lenta”. Mātes organizācija Vācijā bija cieši saistīta ar WWCTU, taču, kā norāda amerikāņu pētnieks Džeimss Roberts, tā bija vien kā bāls atdarinājums, salīdzinot ar WWCTU

aktīvo darbību ASV, skaidrojot to ar kopumā pasīvo sieviešu līdzdalību atturības kustībā Vācijā.³⁸ Tādējādi arī Rīgas vācietes atturības kustības ietvaros raksturojamas kā klusās darbinieces, kuras turpināja darboties arī pēc kara līdz 20. gadsimta 30. gadu vidum. Līdzās “Baltajai Lentai” un vācu “*Weisse Schleife*” pastāvēja vēl viena sieviešu organizācija Latvijā, kas pulcēja atturības darbinieces. Latvijas Universitātē 1931. gadā izveidojās studenšu biedrība “Astra”, kas darbojās līdz 1938. gadam.

Pēc Pirmā pasaules kara un Neatkarības kara noslēguma Latvijā atturības kustības entuziastiem radās iespējas līdzdarboties valsts alkohola politikas veidošanā. Līdz 20. gadsimta 20. gadu vidum Rīgā notika trīs pretalkohola kongresi, kas pulcēja delegātus no Latvijas un ārzemēm, tostarp arī ASV un Lielbritānijas. Īpaši jāizceļ 1923. gada 7.–9. septembrī notikušais III Latvijas Pretalkohola kongress, kur starp ārzemju lektoriem ievērojamākās bija WWCTU Atturības zinātniskās izpētes biroja vadītāja Kora Frensisa Stodarta,³⁹ kura jau iepriekš palīdzēja sagatavot Amerikas tabeles Latvijas auditorijai, un viena no labākajām WWCTU lektorēm Agnese Elizabete Sleka.⁴⁰ Viņas vizīte nebija nejauša, jo šī harismātiskā un enerģiskā persona, kura jau kopš 20. gadsimta sākuma kā WWCTU lektore bija apceļojusi Ziemeļameriku, Indiju, daļu Eiropas un Ziemeļāfriku, tieši 1923. gadā viesojās Ziemeļeiropā – Dānijā, Somijā, Latvijā, Lietuvā un Igaunijā. Viens no A. Slekas globālās misijas uzdevumiem bija veicināt WWCTU pārstāvniecību izveidi. Jau kopš 19. gadsimta beigām viņa, pateicoties savai inteligencei un argumentācijas prasmēm, guva vērā ņemamus panākumus globālā līmenī. Viesojoties Baltijas valstīs, A. Sleku patikami pārsteidzis vietējo sabiedrisko darbinieču dedzīgums, progresīvisms un izglītības līmenis.⁴¹

Sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” dibināšana notika III Latvijas Pretalkohola kongresa laikā Rīgā.⁴² Jaunās Ģertrūdes baznīcas telpās 1923. gada 9. septembrī pēc referentes A. Slekas izteiksmīgās runas apmēram 50 klātesošo sieviešu parakstija

biedrības dibināšanas protokolu.⁴³ Pusotru mēnesi vēlāk presē tika publicēts biedrības pagaidu valdes sastāvs – valdes priekšsēdētāja jeb biedrības prezidente – Otilija Riekstiņa,⁴⁴ Monika Žubīte⁴⁵ (priekšsēdētājas vietniece jeb viceprezidente), Anna Kalniņa⁴⁶ (priekšsēdētājas vietniece jeb viceprezidente), biedrības sekretāre Irma Baltais⁴⁷ un kasiere Alma Vaļunas.⁴⁸ Rīgas apgabaltiesā jaunā biedrība reģistrēta 1924. gada 30. janvārī.⁴⁹ Tai pašā gadā “Baltā Lenta” atzīta par pilntiesīgu WWCTU locekli.⁵⁰

Biedrības mērķis bija pulcēt un iesaistīt sievietes atturības kustības darbā, skaidrojot sievietes lomas vitālo nozīmi, lai kustība gūtu panākumus. Biedrība rīkoja priekšlasījumus par pedagogijas, medicīnas un mājturības tēmām (galda klāšana, auksto un veģetāro ēdienu, bezalkoholisko dzērienu gatavošana), kā arī regulāri savās telpās pulcēja interesentus saviesīgā atmosfērā tējas, tautiskos, literāros u.c. veida tematiskajos vakaros. Katru gadu Ziemassvētkos “Baltā Lenta” iespēju robežās centās sarīkot svētku eglītes pasākumus trūcīgo ģimeņu bērniem. Tāpat viens no biedrības uzdevumiem bija dažādu kursu organizēšana – mājturības (ēdiens, izšūšana), tautisko deju un rotaļu kursi, kā arī angļu, vācu un pēc padomju okupācijas arī krievu valodas kursi. Ikgadēju Pretalkohola dienu ietvaros “Baltās Lentas” biedrenes dalīja atturības literatūru (uzsaukumus un brošūras), kā arī vāca ziedojumus. Neapšaubāmi lielākais biedrības rīkotais pasākums bija Mātes dienas svinības, kam rakstā veltīta atsevišķa sadaļa. Šie svētki aizsākās 1932. gadā, un līdz 1939. gadam, kad tos pārsauca par Ģimenes dienu, tie ieņēma patstāvīgu vietu valsts svinamo dienu kalendārā.

“Baltās Lentas” izvēlētās darbības formas vien minimāli atšķīrās no tiem uzdevumiem, kādus sievietei atvēlēja tradicionālais patriarhālais dzimumu attiecību modelis, – darbs labdarības jomā, ziedojumu vākšana, mājturība, ģimenes audzināšana. Laikā, kad sieviete arvien vairāk ienāca publiskajā sfērā un cīnījās par tiesībām brīvi un bez ierobežojumiem līdzdarboties sabiedriskajos, kulturālajos un politiskajos procesos, apgūstot

iepriekš liegtas iespējas, šāds konservatīvs piedāvājums “Baltās Lentas” izpildījumā, turklāt ar prasību būt atturībniecei, stipri ierobežoja interesentu skaitu. Diemžēl nav saglabājušās “Baltās Lentas” biedru reģistrācijas grāmatas, tādēļ avotos ir vien dažas norādes uz biedreņu skaitu, kurš nepārsniedza 100, un īpaši jau 30. gadu otrajā pusē tās pārsvarā bija rīdzinieces. Kāds anonīms laikabiedrs nicinoši izteicies par biedrības darbošanos, sakot, ka “tas vien, ka dažas šķirtenes, bezbērnu sievas un vecmeitas sapulcējas četrās sienās pačalot, neizplata atturību pa visu Latviju”.⁵¹ Atturības idejas izplatīšana biedrībai nesekmējās arī Rīgas pilsētas nomalēs. Zināms, ka atsevišķos gadījumos “Baltās Lentas” biedrenes viesojās Bolderājā, Vecmīlgrāvī, Sarkandaugavā un, iespējams, arī citās pilsētas nomalēs, taču šādas ciemošanās reizēs nesevoja nodaļu izveide, jo tur jau darbojās kāda no atturības organizācijām (“Apziņa”, Latvijas Pretalkohola biedrība, “Ziemeļblāzma”). Nosacīti izņēmums varētu būt Sarkandaugava,⁵² taču visdrīzāk Latvijas Pretalkohola biedrības Sarkandaugavas nodaļas biedrenes vienlaikus bija arī “Baltās Lentas” biedrenes, tādējādi nereti grūti saprast, kura biedrība rīkoja pasākumu. Raksturīgs piemērs šādiem gadījumiem ir atturībnieku pasākums 1924. gada maijā Rīgas Sv. Pāvila draudzes telpās. Tajā ar priekšlasījumiem uzstājās Otilija Riekstiņa (“Mūsu iekšējais ienaidnieks”) un Alma Vaļunas⁵³ (“Baltās Lentas vēsture”). Abas lektores vienlaikus bija gan Latvijas Pretalkohola biedrības, gan “Baltās Lentas” biedrenes, turklāt abas biedrības norādījušas, ka rīkojušas šos priekšlasījumus.⁵⁴

Kaut arī 1923. gada 18. jūnijā pieņemtais biedrību likums ļāva brīvi un salīdzinoši viegli dibināt nodaļas provincē, tomēr savas pastāvēšanas laikā “Baltā Lenta” nodibināja vien trīs nodaļas provincē – pa vienai Kurzemē, Zemgalē un Latgalē,⁵⁵ no kurām faktiski darbojās tikai divas – Olainē un Cirpstenē, bet nodaļa Rēzeknē darbu tā arī īsti neuzsāka. Iemesli neveiksmēm skaidrojami, pirmkārt, ar to, ka vienlaikus nodaļas provincē veiksmīgi dibināja Latvijas Pretalkohola biedrība, otrkārt, liela

nozīme bija tam, vai auditorijā bija kāda idejām atsaucīga un sabiedriski aktīva vietējā persona, kas uzņemtos veikt organizatorisko darbu provincē, treškārt, liela nozīme bija arī paša lektora harismai un prasmei ieinteresēt auditoriju.

“Baltās Lentas” Olaines un Cirpstenes nodaļu izveidē 1928. gada nogalē un to turpmākajā darbībā aktīvi iesaistījās vietējās sabiedriskās darbinieces – Cirpstenē nodaļu vadīja lauksaimniece Emma Anete Birznieks,⁵⁶ bet Olainē – skolotāja Konstance Freimane.⁵⁷ Savukārt nodaļu Rēzeknē 1929. gada sākumā nodibināja pēc lektora Miķeļa Zēgelnieka⁵⁸ ierosmes, turklāt, kā rakstīja nodaļas vadītāja Anna Gūža,⁵⁹ klātesošās “5 vai 6 sievietes deva piekrišanu Zēgelnieka kungam, bet nekādas reģistrācijas uz vietas nenotika. Tālāk visu darīja Zēgelnieks un M. Ķempele Rīgā. Pēc tam uz Rēzekni atnāca paziņojums par nodaļas reģistrēšanu”.⁶⁰ Nodaļas Olainē un Cirpstenē darbojās vismaz līdz 1933. gadam, bet nodaļa Rēzeknē aktīvu darbu nemaz neuzsāka.

Kaut arī atturībnieku izvirzītie darbības principi un ideāli Latvijas sievietēm piedāvāja konservatīvas idejas, tās tomēr “Baltās Lentas” darbības kontekstā neguva praktiski nekādu atsaucību ārpus Rīgas. Acīmredzot sabiedrībā pastāvošais patriarhālais attiecību modelis (it īpaši provincē, kas bija galvenais atturībnieku darbalauks) un arī pašu sieviešu uzskati neļāva dibināt biedrību bez vīriešu klātbūtnes vai aizbildniecības.

“BALTĀ LENTA” KĀ TAUTISKO TRADĪCIJU PAUDĒJA

Kaut arī par “Baltās Lentas” dalībnieci varēja kļūt jebkura sieviete “bez ticības un tautības izšķirības”, tomēr biedrības nacionālais darbības raksturs noteica to, ka biedrībā galvenokārt darbojās latvietes. Jāatzīst gan, ka 1935. gadā, kad K. Ulmaņa autoritārā režīma biedrību politika tiecās līdzīgas darbības organizācijas apvienot un pakļaut stingrai kontrolei, “Baltā Lenta”

apvienoties kopējā darbā piedāvāja Baltijas sieviešu atturības biedrībai, kur darbojās vācietes,⁶¹ taču tās 1936. gadā lēma iekļauties citas starptautiskās organizācijas filiāles – Latvijas Labtempliešu biedrības sastāvā.

Iekšlietu ministrijas ierēdņi uzsvēra, ka “Baltajai Lentai” – biedrībai, kuras darbības raksturs apzīmēts kā stipri šaurs un ar īpatnējiem blakus mērķiem un darbības apstākļiem, būtu nepieciešams iestāties Latvijas Pretalkohola biedrībā,⁶² kurai, kā jau iepriekš minēts, autoritārisma apstākļos tika paredzēta galvenā loma sabiedrības izglītošanai par pārmērīgas alkohola lietošanas kaitīgumu. Šāda organizācijas nostāja un vēlme publiski pausta arī turpmākajos gados,⁶³ tomēr, nevēloties zaudēt brīvību un no jauna nokļūt *vīriešu ēnā*, M. Ķempele un pārējās valdes locekles spēja šādam nodomam veiksmīgi pretoties.

“Baltās Lentas” valde neslēpa simpātijas pret valsts politikā iekārtā notikušajām pārmaiņām un pat aktīvi piedalījās režīma īstenotās nacionālisma propagandas pasākumos, dodot savu pienesumu K. Ulmaņa kulta stiprināšanai. Svinot valsts proklamēšanas 20 gadu jubileju, biedrības svinīgajā aktā M. Ķempele īpaši pasvītroja K. Ulmaņa nopelnus tautas sapņa piepildīšanā, uzsverot, ka viņš “kā īsts savas Zemes Saimnieks ar drošu roku tajā ir ievēdis kārtību un rūpējies par mūsu valsts labklājību”.⁶⁴

Biedrība nacionālisma diskursā iespēju robežās līdzdarbojās t.s. jaunā latvieša (konkrēti – latviešu sievietes) konstruēšanā, ne tikai pievēršoties tradicionālo sieviešu lomu (sieviete – māte, sieviete – saimniece), tikumu un morāles stiprināšanai, publicējot rakstus un rīkojot priekšlasījumus, bet arī nodarbojoties ar zināmu performanci. Kopš 20. gadsimta 30. gadu vidus “Baltā Lenta” regulāri rīkoja tautisko paražu vakarus, kur, valkājot tautastērpus un dziedot tautasdziesmas, auditorijai izspēlēja noteiktu gadskārtu vai dzīves notikumu (piemēram, senlatviešu kāzas).⁶⁵ Tādējādi auditorija un latviešu sieviete kopumā tika mudināta meklēt tikumiskos ideālus mītiskajā pagātnē. To

pauza arī biedrības darbības plāns 1937. gadam – paplašināt un padziļināt jau uzsākto darbību, sevišķu uzmanību pievēršot tautiskiem izrikojumiem un tautisko paražu propagandai.⁶⁶ 1936. gadā biedrība izveidoja šim nolūkam paredzētu struktūrvienību – Tautisko kopu, kas turpmākos četrus gadus “ar lielu mīlestību un iedziļināšanos etnogrāfiskos materiālos cenšas savirknēt un celt saules gaismā mūsu folkloras vērtības”.⁶⁷

1938. gadā saskaņā ar jauno likumu par bezpeļņas biedrībām un savienībām šāds ideoloģisks akcents kā nodeva autoritārajam režīmam tika ietverts arī biedrības pārreģistrētajos statūtos – “gādāt par sieviešu garīgo attīstību, stiprināt viņās valstiskuma, tēvzemes mīlestības un tautas vienības idejas, izkopt un padziļināt viņās nacionālo apziņu un kulturāli sabiedriskās dzīves centienus”.⁶⁸

Vienlaikus “Baltā Lenta” joprojām bija WWCTU struktūrvienība Latvijā. Biedrība sarakstījās ar šīs globālās organizācijas vadību un struktūrvienībām citās zemēs. M. Ķempele regulāri pārstāvēja Latviju starptautiskajās sanāksmēs, esot aktīva šo pasākumu dalībniece, uzstājoties ar ziņojumiem par sieviešu stāvokli Latvijā, piedaloties saviesīgajā daļā, kā arī veidojot plašu starptautisku paziņu loku. To apliecina 1937. gadā WWCTU kongresā viņai izrādītais gods, ievēlot M. Ķempeli par vienu no WWCTU Eiropas viceprezidentēm. Latvijas sabiedrisko darbinieču ieskatos tas tika atzīmēts kā viens no būtiskākajiem latviešu sieviešu 1937. gada panākumiem.⁶⁹ WWCTU starpkaru posmā savos ideālos un uzskatos uz kopējā *sieviešu jautājuma* laikmeta fona uzskatāma par konservatīvu organizāciju, kas Latvijas kontekstā īsti neradīja pretrunas ar “Baltās Lentas” izvēli darboties nacionālisma garā. WWCTU kristīgo vērtību diskurss autoritārisma apstākļos Latvijā arī neradīja pretrunas, jo vienlaikus ar valsts kultūrtelpas latviskošanu autoritārā režīma ietvaros notika mēģinājumi latviskot arī kristietību.

Atgriežoties pie tautisko tradīciju performanču prakses, 1934. gada janvārī kādā no biedrības saviesīgajiem tējas

vakariem ar priekšlasījumu par tēmu “Teātra mākslas nozīme” uzstājās teātra režisors Frīdrihs Dombrovskis-Dumbrājs,⁷⁰ kurš veiksmīgi bija vadījis Bezalkohola biedrības “Ziemeļblāzma” teātra trupu. “Baltās Lentas” valdes locekle E. Klauberga jau 1935. gadā uzsvēra nepieciešamību pievērst uzmanību atturības daiļliteratūras un skatuves mākslas formu izkopšanai. Žurnāla “Jaunā Balss” slejās viņa to pamatoja, ka “var aizmirst lasīto vārdu, var aizmirst arī dzirdēto vārdu, bet pareizi uztvertas un parādītas ainas no dzīves tiešamības aizmirst nevar; tās paliek atmiņā [...], neviens propagandas veids nav tik dzīvs kā pati dzīve, kuru sniedz mums dzīves atveidotāja — skatuve”.⁷¹ Tai pašā gadā biedrība izsludināja atturības tēmai veltītu lugu konkursu, kurā tika iesūtīti 93 darbi.⁷² Par labākajiem darbiem atzina Lidijas Auzānes⁷³ lugu “Mantotais lāsts” un Jāņa Sprinģa⁷⁴ “Divas dzīves”.⁷⁵ Jāpiebilst, ka J. Sprinģa lugu vēlāk 1936. gadā iestudēja Bezalkohola biedrības “Ziemeļblāzma” teātra trupa.⁷⁶

Pēc Latvijas okupācijas 1940. gada 17. jūnijā “Baltās Lentas” kā jebkuras citas nacionālas biedrības dienas bija skaitītas. Sevišķi interesants šķiet pēdējais biedrības valdes sēdes protokols, kur aprakstīta 8. novembrī rīkota saviesīgā vakara norise, kurā it kā tika dziedāta Internacionāle un E. Klauberga lasījusi referātu “PSRS spēks un varenība”.⁷⁷ Visdrīzāk šajā tikšanās reizē, izmantojot Oktobra revolūcijas (patiesībā – apvērsuma) svinības kā aizsegu, “Baltās Lentas” valde pārrunāja turpmāko rīcību, kas skar biedrības dokumentu likteni (piemēram, plašo saraksti ar WWCTU struktūrvienībām citviet pasaulē⁷⁸), zinot, ka tie līdz ar biedrības likvidēšanu nonāks Valsts arhīvā. Astoņas dienas vēlāk – 1940. gada 16. novembrī LPSR Tautas komi-sāru padomes Biedrību likvidācijas komiteja biedrību slēdza un tika uzsākts tās likvidācijas process. “Baltās Lentas” valdei komitejas ieceltajam likvidatoram bija jānodod “visas uz biedrības darbību attiecīgās grāmatas, vērtspapīrus un naudu”.⁷⁹ Saskaņā ar biedrības likvidācijas komisijas sēžu protokoliem tās

rīcībā esošais inventārs nodots Latvijas PSR Pretalkohola biedrībai, bet 1941. gada 20. marts kļuva par sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” oficiālo likvidācijas datumu.⁸⁰

SIEVIETES LOMAS PORTRETĒŠANA ATTURĪBAS KUSTĪBĀ: SIEVIETE – MĀTE

Jau kopš 19. gadsimta beigām sievietes tēls, it īpaši literatūrā, reducēts līdz dalījumam māte/prostitūta,⁸¹ tādējādi idealizējot vai dēmonizējot sievietes uzvedību. Norisinājās it kā neklātienes cīņa, kuras arēna bija drukātie izdevumi – periodiskā prese, brošūras, daiļliteratūra, publiski – skatuve, katedra, kancele u.tml., par to, kurš no polārajiem pretstatiem gūs virsroku. Kara laikā sievietes ienāca publiskajā sfērā, bet 20. gadsimta 20.–30. gados notika mēģinājumi atgriezties pie pirmskara kārtības un vērtībām, t.i., atbīdīt sievieti atpakaļ sfērā, kas tai *no dabas* atvēlēta. Sieviete šajā laikā kļuva par kulturālā nacionālisma rīku, akcentējot sievietes cēlumu un morālo pārkumu pār vīrieti, kas viņu, pretēji vīrietim, saistīja pie prasībām ievērot noteiktas uzvedības normas.⁸² Sevišķi spilgti tas izpaudās atturības kustībā, jo atbildības līmenis, kādu sievietei uzlika noteikti dzimtes naratīvi, padarīja sievieti par atslēgas figūru kustības panākumiem un reizē par galveno iemeslu tās neveiksmēm. Medikalizācijas un sociālās higiēnas diskursā atturības kustības pamatojums tam, kādēļ sieviete nedrīkst lietot alkoholiskos dzērienus, saistījās ar sievietes bioloģisko specifiku. Mātes loma tika izvirzīta priekšplānā, un sievietei būtu jāpretojas jebkurai uzvedības izpaušmei, kas to kavē vai apdraud. 1926. gada Pretalkohola dienu uzsaukums skaidri definē attieksmi, kāda sievietei būtu jāpauž pret alkohola lietošanu: “Cēlā latvju zeltene! No pašas gaišās, baltās jaunības esi noteikta atturībniece, nelieto neviena piliena reibinošo dzērienu, jo ne pēdējā, bet pirmā glāze padara par dzērāju. Kur reibinošie dzērieni plūst, tur Tev nav vietas, jo Tev dzīvē jānes viss, kas labs, daiļš un patiess, bet alkohols to visu posta.”⁸³

Jau vismaz kopš 20. gadsimta sākuma atturībnieku rīkoto pasākumu auditorijai Latvijas teritorijā bija labi zināma sievietes un viņas bērnu kā upura portretēšana līdzās vīram alkoholiķim, kurš piedzēries algas dienā. Tādējādi uzsverot sabiedrībai to, ka tieši sieviete – māte ir visvairāk apdraudēta no vīrieša amorālās uzvedības vai varmācības. Līdz ar Amerikas tabeļu satura pārnesi vietējai auditorijai iespieddarbu, izstāžu stendu un diapozitīvu formātā daļa attēlu ietvēra noteiktu diskursu attiecībā pret sievieti, uzsverot viņas bioloģiskās lomas nozīmi un apdraudējumu, ko tai nodara alkohola lietošana.

Par šādu biovaras instrumentu sabiedrības veselības interesēs kļuva arī sieviešu atturības biedrība “Baltā Lenta”. Sievietes uzvedība tika pretstatīta starp mātes lomu un sievietes vēlmi uzvedībā *līdzināties* vīrietim. Uzreiz gan jāpiebilst, ka biedrības viedokli šajā sakarā pauda vien tās priekšsēdētāja M. Ķempele, tādējādi visdrīzāk rakstos kopā sapludinot biedrības un personisko nostāju.

M. Ķempele norāda, ka sievietes dzīve visos laikos bijusi grūta un alkohols, kura tiešu klātbūtni sajutusi teju vai katra sieviete, ir cēlonis ciešanām, bet “bieži gan arī pati sieviete vainīga pie sava likteņa, un tas novērojams jo spilgti taisni mūsu patreizējā laikmetā. Senāk sieviete uzskatīja par kaunu dzert reibinošus dzērienus, viņa deva labāko priekšzīmi saviem bērniem. Tagad sieviete bieži vien pati pamudina vīrieti uz to.”⁸⁴ Citā rakstā pāris gadu vēlāk M. Ķempele ar nožēlu konstatē, ka “arī jaunas meitenes tver pēc alkohola glāzes un dzer vīriešiem līdz, ne jau tādēļ, ka tas viņām sevišķi garšotu (jo latvju sieviete nav dzērāja), bet vienīgi, lai izpatiktu savam izredzētam.”⁸⁵ Sievietes morālais pārākums pār vīrieti uzliek pienākumu atturēties “sacensties ar vīriešiem dzeršanā un pīpēšanā. Atdarinādama vīriešu parašas, viņa zaudē savu maigumu un sievišķību.”⁸⁶

“Baltā Lenta” centās panākt aktīvu līdzdalību tautas veselības sekmēšanai, aicinot latviešu sievieti atmest savu pasivitāti, kļūstot patstāvīgai, ar to domājot “ņemt dzīvāku dalību mūsu valsts

dzīvē, savas valsts izveidošanā”.⁸⁷ Biedrības darbībai, ņemot vērā tās saistību ar WWCTU, līdzīgi kā citām sieviešu pilsoniskajām organizācijām Latvijā, raksturīgs īpatnējs nacionālisma un feminisma elementu apvienojums.⁸⁸

Pēc valsts apvērsuma latviešu sievietei – mātei nacionālisma ideoloģija paredzēja arī audzinātājas lomu,⁸⁹ jo viņa ir “mājas pavarda sargātāja, jaunatnes audzinātāja un līdz ar to tautas nākotnes un tautas sirdsapziņas veidotāja. Tas ir ārkārtīgi smags, atbildības pilns uzdevums, kas gulstas uz viņas pleciem.”⁹⁰ Latvju sievietēm “mūsu jaunā paaudze ir jāaudzina atturības garā, mums [sievietēm] beidzot jāsaprot, ka cīņa ar pašsaindēšanos parašu ir humāns un patriotisks darbs, kuram jāziedo, ja vajadzīgs, arī daļa no personīgas dzīves”.⁹¹ Starp šādiem un tamlīdzīgiem didaktiski pamācošiem tekstiem ir viens raksts, kur notiek akcentu maiņa, M. Ķempelei aicinot arī sabiedrībai apdomāt savu daļu atbildības par to, kādēļ attiecībās piekrāpta un atstumtībā nonākusi sieviete nonāk līdz galējam izmisumam un izvēlas izdarīt slepkavību, nogalinot jaundzimušo bērnu.⁹²

Kopš 1932. gada “Baltā Lenta” rīkoja pasākumus Mātes dienā, kas kā jauna tradīcija valsts mērogā, pārņemta no ārzemju prakses, ātri vien ieguva vispārēju sabiedrības atsaucību. Jaunas sievietes tika aicinātas izklaides un baudas vietā apzināties “mātes svēto nozīmi [...], ka jāizbeidz vieglais flirts un koķetēšana un jāuzņemas lielākais un svētākais pienākums”.⁹³

Mātes dienas rīkošana spilgti atklāj pilsonisko biedrību savstarpējās sarežģītās attiecības, kas ir atsevišķa raksta vērtas. Vien jāpiebilst, ka Latvijas Sieviešu organizāciju padomes nostāja pārņemt Mātes dienas rīkošanu no “Baltās Lentas” (biedrība bija padomes locekle) un biedrības reakcija izstāties no padomes un organizēt atsevišķus pasākumus piesaistīja preses uzmanību un kariķējumu – “kādēļ viņa [“Baltā Lenta”] putina sieviešu lietu? Vai Berta [Pīpiņa]⁹⁴ neprot saturēt kopā visas dāmu organizācijas?”⁹⁵ 1933. gada 21. janvāra “Baltās Lentas” valdes sēdē uzsvērts, ka biedrībai “visnekaunīgākā kārtā izrauts darbs no

1. att. «Baltā Lenta», «Dzelzceļniece» un Sieviešu organizāciju apvienība grib rīkot katru savu «mātes» dienu (*Aizkulisēs*, 1933, 12, 1. lpp.) [Dažādu sieviešu organizāciju valdes priekšsēdētāju atveidojums. No labās puses pirmā nezināma, tad seko Berta Pīpiņa (Latvijas sieviešu organizāciju apvienība), Anna Kogbetlijanc («Dzelzceļniece») un Milda Ķempele («Baltā Lenta») – autora atšifrējums]

rokām, ko tā pagājušogad ar sekmēm izvedusi».⁹⁶ Nākamajos gados biedrība turpināja rīkot Mātes dienas pasākumus, tostarp arī 1934. gada svētkos noturēja priekšlasījumu radiofonā, M. Ķempele lasīja referātu par tēmu «Māte – tautas gara

šūpulis”, savukārt dažas biedrenes “lēmušas apmeklēt Ulmaņa mātes kapu Mātes dienā”.⁹⁷ Raksturīga autoritārisma iezīme nacionālās ideoloģijas diskursā bija mātes uzdevums savos bērnos ieaudzināt latvisko garu, jo, ja māte ir nelatviska, tad viņa nevar būt latviešu tautas gara šūpulis.⁹⁸

Var izteikt pieņēmumu, ka tieši šāda “Baltās Lentas” nostāja – akcentējot mātes lomas lielo nozīmi, bet vienlaikus arī grūtumu, propagandējot uzskatu, ka katra lāse izdzertā alkohola neizbēgami beigu beigās noved pie alkoholisma, turklāt bez rūpēm par pavardu, bērniem vēl arī jāreformē pa krogiem klīstošais vīrs – nespēja veicināt plašu sieviešu interesi iekļauties biedrības darbā un uzņemties šādu sociālu slogu. “Baltās Lentas” aicinājums, kas simboliski adresēts jaunai emancipētai sievietei, drīzāk varēja likt vēl vairāk cīnīties par tiesībām sievietes brīvai izvēlei atteikties no mātes lomas.

“BALTĀ LENTA” KĀ DALĪBNIECE STARPTAUTISKAJĀ SIEVIEŠU ATTURĪBAS SABIEDRĪBĀ

Starptautiskās atturības biedrības filiāles statuss bija labs priekšnoteikums tam, lai “Baltā Lenta” turpmāk sadarbotos ar citām WWCTU nodaļām. Esošie dokumenti ļauj gan veikt vien vispārīgu starptautiskās sadarbības raksturojumu, taču tie atklāj, ka “Baltā Lenta” regulāri komunicējusi ar radniecīgām organizācijām ārzemēs. 20. gadsimta 20. gadu vidū biedrības grūtā finansiālā situācija neļāva sūtīt pārstāves uz WWCTU rīkotajām starptautiskajām sanāksmēm, tādēļ 1925. gadā kongresā Edinburgā dalībniekus Latvijas biedreņu vārdā sveica un ar īsu darbības pārskatu iepazīstināja Igaunijas pārstāve Helmi Mēlo.⁹⁹

Turpmākajos gados “Baltā Lenta” tika pārstāvēta dažādās starptautiska mēroga atturībnieku konferencēs un sanāksmēs. Tā, piemēram, 1926. gadā biedrības priekšniece M. Ķempele

2. att. “Baltās Lentas” tautisko dziesmu un deju grupa Helsinkos
(*Sievietes Pasaule*, 1939, 16, 3. lpp.)

viesojās Helsinkos un simboliski godināja somu sabiedriskās darbinieces un vairākkārt Latvijā uzstājušās Ali Trigās Heleniusas¹⁰⁰ piemiņu, noliekot vainagu uz kapa.¹⁰¹ M. Ķempele Somijā bijusi vairākas reizes, ar šīs valsts delegātēm kopējās sanāksmēs pārspriežot darba metodes, pieredzi un panākumus, kas publicēti arī žurnālā “Jaunā Balss”.¹⁰²

Presē atrodama norāde, ka “Baltā Lenta” pievienojusies septiņu ziemeļvalstu – Islandes, Dānijas, Norvēģijas, Zviedrijas, Somijas, kā arī Igaunijas un Latvijas “atturībnieču līgai”¹⁰³ jeb simboliskai reģionāla rakstura apvienībai WWCTU ietvaros, kas turpmākajos gados ļāvis veidot draudzīgas starptautiskas attiecības. To apliecina arī ievērojamās zviedru atturības kustības darbinieces Marijas Sandstremas¹⁰⁴ dalība 1929. gadā notikušajā IV Latvijas Pretalkohola kongresā un latvju sievietēm adresētais

3. att. "Cik labi pie mātes..."

(Ilustrācija Mildas Ķempeles rakstam "Māte – valsts pamats".

Jaunā Bals, 1935, 5/6, 7. lpp.)

uzsaukums – "māsas, mēs sniedzam Jums rokas pretim kopīgam darbam, kopīgiem mērķiem un ideāliem".¹⁰⁵ 1934. gadā "Baltās Lentas" delegātes – M. Ķempele, Rasma Burdājs,¹⁰⁶ Zelma Kārklīšs,¹⁰⁷ Elizabete Osis,¹⁰⁸ Agnese Osis,¹⁰⁹ Elīza Fricsons¹¹⁰ un Zelma Bite¹¹¹ piedalījās WWCTU sanāksmē Stokholmā un Ziemeļvalstu atturības kongresā Kopenhāgenā.¹¹²

Idejiska tuvināšanas ziemeļvalstīm bija loģiska izvēle gan ģeogrāfisku, gan arī idejisku apsvērumu dēļ. Sevišķi simpātiski Latvijas "Baltajai Lentai" bija WWCTU Zviedrijas organizācijas "Vita Bandet" panākumi tās 30 gadu pastāvēšanas laikā, savā darbībā apvienojot ap 10 000 biedreņu visā valstī.¹¹³ Varētu pat apgalvot, ka Zviedrijas panākumos M. Ķempele noraudzījās ar zināmu skaudību, jo 10 gadu darbības laikā Latvijā "Baltā Lenta"

4. att. “Baltās Lentas” valdes priekšsēdētāja Milda Ķempele (*Jaunā Balss*, 1937, 11, 233. lpp.)

nebija kļuvusi par organizāciju, kas pulcētu plašas sieviešu masas pilsētās un provincē. Vairākkārt “Baltā Lenta” ar periodisko izdevumu starpniecību tiecās kopīgam darbam piesaistīt Latvijas sievietes, kā piemēru minot ārzemju sieviešu atsaucību un aktīvo līdzdalību ar WWCTU saistītajās organizācijās ASV, Lielbritānijā, Zviedrijā, Norvēģijā, Somijā, Vācijā, Šveicē, Dānijā un Igaunijā.¹¹⁴ M. Ķempele rakstos izcēla Zviedrijas panākumus, pasvītrotot valsts finansējuma atbalstu sieviešu atturības kustībai,¹¹⁵ netieši norādot, ka tā būtu vēlama prakse arī Latvijā, kas gan netika īstenota.

20. gadsimta 30. gados M. Ķempele, pateicoties daļēji valsts un daļēji WWCTU finansiālajai palīdzībai, piedalījās WWCTU sanāksmēs Toronto (Kanāda) 1931. gadā¹¹⁶ un Vašingtonā (ASV) 1937. gadā.¹¹⁷ Šajās un arī citās sanāksmēs M. Ķempele acīmredzot nebija pasīva dalībiece, bet aktīvi komunicēja ar citu zemju pārstāvēm, tādējādi iekļaujoties pašas raksturotajā sanāksmes draudzīgajā atmosfērā, kur “Skandināvijas pārstāve

sarunājas ar Indijas pilsoni, mazā, kustīgā japāniete debatē ar angļu lēdiju, [un] arī Latviju priecīgi apsveic, jo daudzas mani atcerējušās no Lozanas kongresa”.¹¹⁸ Šāda piederības sajūta starptautiskā līmenī, kā arī iespēja reprezentēt Latviju un tās kultūru (ģērbjoties tautastērpā un saviesīgajā daļā dziedot latviešu dziesmas) uz globālas skatuves ne tikai cēla M. Ķempeles prestižu un pašapziņu, it īpaši pēc notikumiem Latvijas sievietes sabiedriskās darbības aizkulisēs 1933. gadā saistībā ar Mātes dienas pasākumiem, bet arī jau autoritārisma apstākļos lieliski pildīja vienu no nacionālisma mērķiem – iepazīstināt pasauli ar latviešu kultūru.¹¹⁹ WWCTU 1937. gada Vašingtonas sanāksmes saviesīgajā daļā M. Ķempele reprezentēja latviešu tautasdziesmas.¹²⁰ Savukārt 1939. gadā XXII Vispasaules atturībnieku kongresā Helsinkos 15 (!) “Baltās Lentas” biedrenes demonstrēja latviešu tautastērpu dažādību, reprezentējot 12 dažādus novadus.¹²¹ Tādējādi biedrības un tās vadītājas starptautiskā atpazīstamība un prestižs WWCTU pārspēja jebkurus Latvijas lokāla mēroga centienus “Balto Lentu” pievienot Latvijas Pretalkohola biedrībai.

*

“Baltā Lenta” kā lielākā latviešu sievietes atturības organizācija pakļāvās tiem naratīviem, kas raksturoja valsts alkohola politiku – no atbalsta pilnīgam alkohola aizliegumam, sekojot ASV un Somijas paraugam, līdz mērķtiecīgai darbībai sabiedrības pakāpeniskai pārlicināšanai mainīt alkohola lietošanas paradumus, samazinot tos līdz maksimāli iespējamam minimumam. Biedrības saistība ar WWCTU Latvijas apstākļos nodrošināja unikālas sadarbības iespējas un jaunus darbības paraugus, ko pārnest praksē Latvijā, tomēr sievietes kopumā mazā atsaucība stipri ierobežoja biedrības iespējas.

Parlamentārās demokrātijas laikā biedrība iestājās par atturību kā praktisku nepieciešamību, kas vitāli svarīga veselās sabiedrības eksistencei. Autoritārisma apstākļos šī praktiskā

nepieciešamība tika sapludināta kopā ar nacionālisma diskursu, tādējādi akcentējot atturību kā organisku latviskuma sastāvdaļu.

Starpkaru Latvijā sievietes lomu atturības kustībā noteica no ārzemēm (galvenokārt ASV) pārņemtie darbības paraugi, kā arī tradicionāli priekšstati par sievietes lomu sabiedrībā, kas noteica sievietei ierobežotu darbības sfēru, bet vienlaikus uzlika milzu atbildību par kustības panākumiem vai neveiksmēm. To spilgti ilustrē dominējošs akcents sievietes nozīmi atturības kustībā pamatot ar bioloģisko funkciju veikšanu.

“Baltās Lentas” darbībai publiskajā sfērā raksturīga vēlme pārliecināt sievieti sekot cēlam un valsts interesēm nozīmīgam mērķim – radīt, audzināt un uzturēt veselu, patriotisku un tikumisku nākotnes latviešu sabiedrību un, lai to sasniegtu, būt gatavai ierobežot tiekšanos pēc personiskām brīvībām. Biedrības izvēlētais vienmuļais un zināmā mērā šabloniskais komunikācijas stils un darbības formas nespēja pārliecināt sievietes masveidā iestāties biedrībā un ieņemt redzamu, neatkarīgu lomu Latvijas atturības kustībā.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ Piemēram: Ilze Trapenciere (sast.) (1992). *Sievietes ceļā*. Rīga: Vaga; Pārsla Eglīte (sast.) (1994). *Latvijas sieviete valsts 75 gadus*. Rīga: Zvaigzne.
- ² Piemēram: Vita Zelče (2002). *Nezināmā. Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē*. Rīga: Latvijas Arhīvistu biedrība; Ineta Lipša (2005). *Sievietes parlamentārajās vēlēšanās Latvijas Republikā, 1920–1934. Latvijas Vēsture*, 4, 17.–29. lpp.
- ³ Aiga Bērziņa (2016). Latvijas Republikas cietumos ieslodzītās sievietes, 1919.–1921. gads: ieslodzījuma raksturojums, ieslodzīto skaits un sociālais portrets. *Latvijas Arhīvi*, 1/2, 131.–163. lpp.
- ⁴ Zane Rozīte (2017). Latvijas Universitātes studentes (1919–1920) – mūžīgā studenta piemērs. *Latvijas Universitātes žurnāls “Vēsture”*, 3, 27.–38. lpp.
- ⁵ Līga Andersone (2017). Latvijas Satversmes sapulces fonda materiālu ziņas par sieviešu vēlēšanu tiesību pirmsākumiem. No: *Vēstures lūzumpunkti un robežšķirtnes arhīvu dokumentos*. (Latvijas Valsts vēstures arhīva Zinātniskie lasījumi IV), 107.–128. lpp.

- ⁶ Ineta Lipša (2014). *Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā, 1914–1939*. Rīga: Zinātne.
- ⁷ Anastasija Smirnova (2016). Latvijā dzīvojošo lielāko minoritāšu sievietes nodarbošanās un augstākā izglītība (1921–1934): statistiskie dati. No: Viktorija Bebre, Alberts Rokpelnis (sast.). *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi II*, 86.–100. lpp.
- ⁸ Kaspars Zellis (sast.) (2007). *Sieviete Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- ⁹ Daži piemēri organizācijas vēstures izpētē: Ian Tyrrell (1991). *Woman's World/Woman's Empire: The Woman's Christian Temperance Union in International Perspective, 1880–1930*. The University of North Carolina Press; Ian Tyrrell (1991). *Women and Temperance in International Perspective: The World's WCTU, 1880s–1920s*. In: Robin Room, Susanna Barrows (eds). *Drinking: Behaviour and Belief in Modern History*. Berkeley: University of California Press, pp. 217–240; Thomas J. Lappas (2020). *In Leauge Against King Alcohol: Native American Women and the Woman's Christian Temperance Union, 1874–1933*. University of Oklahoma Press.
- ¹⁰ Arī Jānis Tālvaldis Zemzaris – atturības kustības aktīvs darbinieks 20. gadsimta 30. gados savā 20. gadsimta 80. gados tapušajā rakstā par atturības kustības vēsturi Latvijā sievietes atturības biedrību “Baltā Lenta” piemin vien garāmejojot. Sk.: Jānis Tālivaldis Zemzaris (2002). *Atturības kustība Latvijā divu pasaules karu starplaikā*. No: Ilga Kapeniece (sast.). *Tautas skaidrībai*. Rīga: Latvijas Universitāte, 46.–80. lpp.
- ¹¹ Plašākam ieskatam Latvijas atturības kustības vēsturē norādīti daži autora raksti: Guntis Vāveris (2017). *Studentu atturības organizācijas kā jaunu tradīciju ieviešanas Latvijas Universitātē 20. gadsimta 20.–30. gados*. *Latvijas Universitātes žurnāls “Vēsture”*, 3, 39.–58. lpp.; Guntis Vāveris (2017). *Cīņā ar dzērāja tēlu: Strādnieku atturības biedrības “Rīts” darbības piemērs, 1908.–1910. gads*. No: Viktorija Bebre, Alberts Rokpelnis (sast.). *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi II*, 113.–124. lpp.; Guntis Vāveris (2014). *Evaņģēlisko atturības biedrību darbība Vidzemes un Kurzemes guberņā (1893–1914)*. *Ceļš*, 64, 176.–191. lpp.; Guntis Vāveris (2012). *Latviešu pretalkohola kustība 1934.–1940. gadā: Bezalkohola biedrības “Ziemeļblāzma” darbības piemērs*. *Latvijas Arhīvi*, 3/4, 179.–205. lpp.
- ¹² Milda Ķempele (1879–1954) – sabiedriskā darbiniece, starpkaru posma Latvijā ievērojamākā sieviete atturības kustībā, biedrības “Baltā Lenta” valdes priekšsēdētāja no 1926. līdz 1941. gadam. Publiciste, daudzu rakstu autore, kuros uzsvērtā un pamatota sievietes loma un nozīme atturības kustībā.
- ¹³ Emma Klauberga (1892–1975) – dzejniece, sabiedriskā darbiniece, biedrības “Baltā Lenta” valdes locekle 20. gadsimta 30. gados.

- 14 Plašāk sk.: Ēriks Jēkabsons (2018). *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.
- 15 Gustavs Ķempelis (1874–1940) – advokāts, ilggadējs atturības kustības darbinieks.
- 16 Vilems Ernits (Ernits, 1891–1982) – zinātnieks, Igaunijas atturības kustības vēstures pētnieks, aktīvs igauņu atturības kustības darbinieks 20. gadsimta 20.–30. gados.
- 17 Ernests Čeringtons (*Cherrington*, 1877–1950) – amerikāņu izdevējs, publicists, atturības kustības darbinieks, Pasaules Pretalkoholisma līgas ģenerālsēkretārs.
- 18 Ludvigs Sēja (1885–1962) – valstsvīrs, diplomāts. Savas diplomātiskās misijas laikā Vašingtonā (1923. gada janvārī) līdzdarbojās Amerikas tabeļu organizatoriskajos procesos.
- 19 Gustavs Ķempelis (1928). *Amerikas tabeles*. Rīga: Latvijas Pretalkohola biedrība, 2. lpp.
- 20 Jānis Tāļivaldis Zemzaris (2002). *Tautas skaidrībai*. Rīga: LU Atturības un veselības izglītības veicināšanas fonds, 47. lpp.
- 21 Kārlis Ulmanis (1877–1942) – valstsvīrs, politiķis.
- 22 Kādi ļaudis mums vajadzīgi? *Latvijas Sargs*, 13.11.1920., 2. lpp.; Savāda sacensība (1935). *Saule*, 20, 45. lpp.; Uz saulaino tāli! (1936). *Jaunā Balss*, 2, 5. lpp.; Daiņu gudrais padomiņš. *Darba Dzīve*, 12.12.1938., 5. lpp.; Edvīns Žīgurs (1939). Cel, latvieti, galvu augstāki! *Jaunā Balss*, 9, 231. lpp.
- 23 Biedrību apvienošanās protokols [latv. val.], 03.04.1935. *Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs* (turpmāk: LNA LVVA), 3724–1–476, 20. lp.
- 24 Latvijas Pretalkohola biedrības valdes raksts Iekšlietu ministrijai saistībā ar ziedojumu vākšanu [latv. val.], 09.01.1935. LNA LVVA, 3724–1–7351, 259. lp.
- 25 Jānis Tāļivaldis Zemzaris (līdz 1937. gadam Zommers, 1902–1996) – zinātnieks, Latvijas atturības kustības pētnieks, 20. gadsimta 30. gados aktīvs Latvijas atturības kustības darbinieks.
- 26 Zemzaris. *Tautas skaidrībai*, 77.–78. lpp.
- 27 V Latvijas Pretalkohola kongresa atzinumi (1939). *Jaunā Balss*, 6/7, 190. lpp.
- 28 Zemgalietis (1940). Atturības mācība Daugavpils skolās. *Jaunā Balss*, 3, 94. lpp.
- 29 Johan Edman (2015). Temperance and Modernity: Alcohol Consumption as a Collective Problem, 1885–1913. *Journal of Social History*, 49 (1), pp. 21–52, here pp. 27–29.
- 30 Virginia Berridge (2005). Temperance: Its history and impact on current and future alcohol policy. Pieejams: <https://www.jrf.org.uk/report/temperance-its-history-and-impact-current-and-future-alcohol-policy> (skatīts 18.03.2020.).

- ³¹ Frensisa Elizabete Karolīna Vilarda (*Willard*, 1839–1898) – amerikāņu sabiedriskā darbiniece, ievērojamākā atturības kustības darbiniece ASV 19. gadsimtā, WCTU dibinātāja 1874. gadā.
- ³² Lori Osborne (2015). Frances Willard and the Historic Link Between the 19th Century Women’s Temperance and Suffrage Movements. Pieejams: https://www.academia.edu/16667513/Frances_Willard_and_the_Historic_Link_Between_the_19th_Century_Women_s_Temperance_and_Suffrage_Movements (skatīts 22.04.2020.).
- ³³ Tyrrell. *Women and Temperance in International Perspective*, p. 218.
- ³⁴ Turpat, 233. lpp.
- ³⁵ Zelče. *Nezināmā. Latvijas sievietes 19. gadsimta otrajā pusē*, 111. lpp.
- ³⁶ Emīlija fon Hauzena (*von Hausen*, 1873–1957) – vācu sabiedriskā darbiniece, Vācijas WCTU pārstāve starptautiskos kongresos. 1909. gadā viesojās Rīgā un bija iniciatore Baltijas sieviešu atturības biedrības izveidē.
- ³⁷ Baltijas Sieviešu atturības biedrība (1934). *Jaunā Balss*, 3, 11. lpp.
- ³⁸ James S. Roberts (1984). *Drink, Temperance and the Working Class in Nineteenth Century Germany*. Boston: George Allen & Unwin, p. 61.
- ³⁹ Kora Frensisa Stodarta (*Stoddart*, 1872–1936) – amerikāņu sabiedriskā darbiniece, WWCTU valdes locekle, organizācijas zinātniskās izpētes biroja vadītāja, III Latvijas Pretalkohola kongresa lektore.
- ⁴⁰ Agnese Elizabete Sleka (*Slack*, 1858–1946) – britu sabiedriskā darbiniece, WWCTU valdes locekle, viena no ievērojamākajām organizācijas lektorēm no 19. gadsimta beigām līdz 20. gadsimta 20. gadu beigām. III Latvijas Pretalkohola kongresa lektore, Latvijas sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” izveides iniciatore.
- ⁴¹ Joanne Paisana (2015). Agnes Slack and the Temperance Movement. In: Maria Z. Gonçalves de Abreu, Steve Fleetwood (eds.). *Women Past and Present: Biographic and Multidisciplinary Studies*. Cambridge Scholars Publishing, pp. 124–134, here p. 131.
- ⁴² 3. Latvijas Pretalkohola kongress. *Latvis*, 08.09.1923., 1. lpp.
- ⁴³ Konstantīns Vilde. Trešais Latvijas Pretalkohola kongress. *Policijas Vēstnesis*, 11.09.1923., 1. lpp.; Kārlis Šops (1923). Trešais pretalkohola kongress. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, 10, 1180. lpp.
- ⁴⁴ Otilija Riekstiņa (1879–?) – sabiedriskā darbiniece, atturības kustības darbiniece, biedrības “Baltā Lenta” valdes priekšsēdētāja no 1924. līdz 1926. gadam.
- ⁴⁵ Monika Žubīte (?–?) – sabiedriskā darbiniece, biedrības “Baltā Lenta” valdes locekle 20. gadsimta 20. gados.
- ⁴⁶ Anna Kalniņa (1896–1983) – zobārste, sabiedriskā darbiniece, biedrības “Baltā Lenta” valdes locekle 20. gadsimta 20. gados.
- ⁴⁷ Irma Baltais (?–?) – sabiedriskā darbiniece, biedrības “Baltā Lenta” valdes locekle 20. gadsimta 20. gados.

- ⁴⁸ Sieviešu atturības līgas “Baltā lenta” (*White Ribbon*) Valde. *Jaunā Balss*, 27.10.1923., 13. lpp.
- ⁴⁹ *Valdības Vēstnesis*, 27.02.1924., 6. lpp.
- ⁵⁰ Sieviešu atturības biedrība “Baltā Lenta” (1925). *Jaunā Balss*, 1/2, 11. lpp.
- ⁵¹ Emiliāns Brokans (1985). “Auseklis”, “Ziemeļblāzma” un citas. Atturības organizācijas Latvijā gadsimta pirmajā pusē. *Zvaigzne*, 15, 19. lpp.
- ⁵² Lidija Būcen. Sievietes loma atturības kustības vēsturē. *Pirmdienas Rīts*, 06.02.1928., 3. lpp.
- ⁵³ Alma Vaļunas (1902–1977) – sabiedriskā darbiniece, biedrības “Baltā Lenta” valdes locekle 20. gadsimta 20. gados.
- ⁵⁴ Baltās Lentas bezmaksas priekšlasījumi (1925). *Jaunā Balss*, 22, 2. lpp.
- ⁵⁵ Emija Klaubergs (1928). Kā Latvijā strādā sieviešu atturības biedrība Baltā Lenta. *Jaunā Balss*, 10, 9.–10. lpp.
- ⁵⁶ Emma Anete Birznieks (1898–1942) – sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” Cirpstenes nodaļas valdes priekšsēdētāja. Ventspils apriņķa priekšnieka paziņojums Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļai [latv. val.], 20.11.1928. *LNA LVVA*, 3724–1–3344, 66. lp. Par “Baltās Lentas” un tostarp arī Cirpstenes nodaļas darbību īsumā var lasīt: Milda Ķempele (1933). Sievietes cīņā par savu tautu gaišāku nākotni. *Jaunā Balss*, 12, 3.–6. lpp.
- ⁵⁷ Konstānce Freimane (1891–1976) – skolotāja, sabiedriskā darbiniece, sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” Olaines nodaļas valdes priekšsēdētāja. Milda Ķempele (1938). Klusās darbinieces. *Sievietes Pasaule*, 21, 8. lpp.
- ⁵⁸ Miķelis Zēgelnieks (?–?) – atturības kustības lektors no Liepājas.
- ⁵⁹ Anna Gūža (1905–?) – sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” Rēzeknes nodaļas valdes priekšsēdētāja.
- ⁶⁰ Dzelzceļa policijas Rīgas iecirkņa uzrauga E. Alksņa sastādīts Annas Gūžas nopratināšanas protokols [latv. val.], 25.11.1939. *LNA LVVA*, 3724–1–3344, 49. lp.
- ⁶¹ Baltijas Sieviešu atturības biedrība (1934). *Jaunā Balss*, 3, 11. lpp.; *Valdības Vēstnesis*, 03.04.1936., 4. lpp.
- ⁶² Iekšlietu ministra biedra Lapiņa raksts Finanšu ministrijas Valsts saimniecības departamenta valsts budžeta nodaļai [latv. val.], 21.08.1935. *LNA LVVA*, 3724–1–7351, 607. lp.
- ⁶³ Piemēram: Visi atturībnieki apvienosies. *Brīvā Zeme*, 26.09.1938., 7. lpp.
- ⁶⁴ Valsts svētku atskaņas (1938). *Sievietes Pasaule*, 23, 2. lpp.
- ⁶⁵ Piemēram, sk.: Milda Ķempele (1934). Baltā Lenta. *Jaunā Balss*, 12, 16.–17. lpp.; Darba darītāji (1936). *Jaunā Balss*, 1, 21. lpp.; Emija Klauberga (1939). Senču tikumi. *Sievietes Pasaule*, 1, 12. lpp.
- ⁶⁶ Sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” gadskārtējās biedreņu pilnsapulces protokols [latv. val.]. *LNA LVVA*, 3019–1–138, 13. lp.

- ⁶⁷ Celsim godā mūsu senču labos tikumus un gara mantas (1940). *Sievietes Pasaule*, 1, 20. lpp.
- ⁶⁸ Biedreņu sapulču protokols [latv. val.]. *LNA LVVA*, 3019–1–138, 49., 50. lp.
- ⁶⁹ Latvju sievietes panākumi 1937. gadā (1938). *Sievietes Pasaule*, 2, 15. lpp.
- ⁷⁰ Frīdrihs Dombrovskis-Dumbrājs (1888–1941) – teātra režisors, Bezalkohola biedrības “Ziemeļblāzma” teātra trupas vadītājs 20. gadsimta 30. gados.
- ⁷¹ Emija Klauberga (1935). Godalgotas atturības propagandas lugas. *Jaunā Balss*, 12, 19. lpp.
- ⁷² Valdes sēdes protokols [latv. val.]. *LNA LVVA*, 3019–1–136, 29. lp. o.p.
- ⁷³ Lidija Auzāne (1913–1972) – dramaturģe, biedrības “Baltā Lenta” rīkotā atturības tēmai veltītā lugu konkursa laureāte 1935. gadā.
- ⁷⁴ Jānis Sprinģis (1892–1959) – rakstnieks, biedrības “Baltā Lenta” rīkotā atturības tēmai veltītā lugu konkursa laureāts 1935. gadā.
- ⁷⁵ Klauberga. Godalgotas atturības propagandas lugas, 19. lpp.
- ⁷⁶ Divas dzīves (1936). *Jaunā Balss*, 2, 15. lpp.
- ⁷⁷ “Baltā Lenta” biedreņu valdes sēžu protokols [latv. val.], 08.11.1940. *LNA LVVA*, 3019–1–138, bez lp.
- ⁷⁸ Norādi uz iespējami plašo dokumentu klāstu kādā no rakstiem deva M. Ķempele, uzsverot, ka ““Baltā Lenta” uztur jo dzīvu korespondenci ar daudzām no šīm valstīm. Tā pēdējā gadā [1934] var uzrādīt ap 500 ienākušu un tikpat daudz izejošu rakstu uz visām pasaules daļām.” Ķempele. *Baltā Lenta*, 16.–17. lpp.
- ⁷⁹ Biedrības likvidācijas sēdes protokols [latv. val.], 26.11.1940. *LNA LVVA*, 3019–1–141, 1. lp. o.p.
- ⁸⁰ Latvijas sieviešu atturības biedrības “Baltā Lenta” likvidatora lēmumu protokoli [latv. val.], 20.03.1941. *LNA LVVA*, 3019–1–141, 4. lp.; *LPSP AP Prezīdija Ziņotājs*. 28.03.1941., 4. lpp.
- ⁸¹ Eva Eglāja-Kristsons (2017). Sievišķības konstruēšanas sociālie un kultūras aspekti 19.–20. gs. mijā latviešu literatūrā. No: Benedikts Kalnačs, Pauls Daija, Eva Eglāja Kristsons, Kārlis Vērdiņš. *Fin de siècle literārā kultūra Latvijā*. Rīga: LU LMFI, 201.–311. lpp., šeit 218., 236. lpp.
- ⁸² Lipša. *Seksualitāte un sociālā kontrole Latvijā, 1914–1939*, 184., 186., 187. lpp.
- ⁸³ Celies, latvju sievietē! (1926). *Jaunā Balss*, 21/22, 2. lpp.
- ⁸⁴ Kā Latvijā strādā sieviešu atturības biedrība “Baltā Lenta” (1928). *Jaunā Balss*, 10, 10. lpp.
- ⁸⁵ Milda Ķempele (1930). Sievietes uzdevums cīņā pret žūpību. *Jaunā Balss*, 9, 13.–14. lpp.
- ⁸⁶ Ķempele. *Baltā Lenta*, 16.–17. lpp.
- ⁸⁷ Ķempele. Sievietes uzdevums cīņā pret žūpību, 13.–14. lpp.
- ⁸⁸ Valters Ščerbinskis (2007). Studenšu korporācijas Latvijas Universitātē 20. gs. 20.–30. gados. No: Kaspars Zellis (sast.). *Sieviete Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 66.–79. lpp., šeit 79. lpp.

- ⁸⁹ Plašāk sk.: Ineta Lipša (2007). Sievietes tēla veidošana Kārļa Ulmaņa autoritārajā režīmā. No: Kaspars Zellis (sast.). *Sieviete Latvijas vēsturē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 80.–100. lpp.
- ⁹⁰ Milda Ķempele (1935). Sieviete – dzīves veidotāja. *Sievietes Pasaule*, 5, 3.–4. lpp.; Milda Ķempele. Sieviete – dzīves veidotāja. *Jaunā Balss*, 2, 8.–9. lpp.
- ⁹¹ Milda Ķempele (1938). Sievietes neatliekams uzdevums. *Jaunā Balss*, 19, 2. lpp.
- ⁹² Milda Ķempele (1935). Māte – valsts pamats. *Jaunā Balss*, 5/6, 7. lpp.
- ⁹³ Milda Ķempele (1934). Mātes diena. *Jaunā Balss*, 5, 4.–6. lpp.
- ⁹⁴ Berta Pīpiņa (1883–1942) – publiciste, politiķe, sabiedriskā darbiniece.
- ⁹⁵ Pīparu pirtī (1934). *Aizkulisēs*, 12, 8. lpp.
- ⁹⁶ Biedrības valdes sēdes protokols [latv. val.], 21.01.1933. *LNA LVVA*, 3019–1–136, 2. lp.
- ⁹⁷ Biedrības valdes sēdes protokols [latv. val.], 09.05.1935. *LNA LVVA*, 3019–1–136, 24. lp., o.p.
- ⁹⁸ Milda Ķempele (1936). Māte. *Jaunā Balss*, 2, 2. lpp.
- ⁹⁹ Helmi Mēlo (*Mäelo*, 1898–1978) – igauņu sabiedriskā darbiniece, WWCTU Igaunijas organizācijas valdes locekle. Otīlija Riekstiņa (1925). Citas tautas un mēs. *Jaunā Balss*, 31/32, 5. lpp.
- ¹⁰⁰ Ali Triga Heleniusa (*Helenius*, 1852–1926) – somu sabiedriskā darbiniece, atturības kustības darbiniece. Vairākkārt ar priekšlasījumiem uzstājusies Rīgā.
- ¹⁰¹ Alli Trygg Helenius (1925). *Jaunā Balss*, 23/24, 6. lpp.
- ¹⁰² Populārākās atturības kustības veicinātājas Somijā (1934). *Jaunā Balss*, 2, 7. lpp.
- ¹⁰³ Būcen. Sievietes loma atturības kustības vēsturē, 3. lpp.
- ¹⁰⁴ Marija Sandstremā (*Sandström*, 1870–1948) – zviedru sabiedriskā darbiniece, WWCTU Zviedrijas organizācijas “Vita Bandet” vadītāja, WWCTU valdes locekle.
- ¹⁰⁵ Visām latvju sievietēm! (1934). *Jaunā Balss*, 4, 4. lpp.
- ¹⁰⁶ Rasma Burdājs (1909–1985) – mājturības skolotāja, biedrības “Baltā Lenta” biedrene, biedrības rīkoto mājturības kursu lektore.
- ¹⁰⁷ Zelma Kārklīš (?–?) – biedrības “Baltā Lenta” biedrene un biedrības delegāte starptautiskajos pretalkohola kongresos 1934. gadā Stokholmā un Kopenhāgenā.
- ¹⁰⁸ Elizabete Osis (?–?) – biedrības “Baltā Lenta” biedrene un biedrības delegāte starptautiskajos pretalkohola kongresos 1934. gadā Stokholmā un Kopenhāgenā.
- ¹⁰⁹ Agnese Osis (?–?) – biedrības “Baltā Lenta” biedrene un biedrības delegāte starptautiskajos pretalkohola kongresos 1934. gadā Stokholmā un Kopenhāgenā.
- ¹¹⁰ Elīza Fricsons (?–?) – biedrības “Baltā Lenta” biedrene un biedrības delegāte starptautiskajos pretalkohola kongresos 1934. gadā Stokholmā un Kopenhāgenā.
- ¹¹¹ Zelma Bite (1899–1966) – sabiedriskā darbiniece, biedrības “Baltā Lenta” biedrene un biedrības delegāte starptautiskajos pretalkohola kongresos 1934. gadā Stokholmā un Kopenhāgenā.
- ¹¹² Biedrības valdes sēdes protokols [latv. val.], 15.05.1934. *LNA LVVA*, 3019–1–136, 16. lp.

- ¹¹³ Milda Ķempele (1934). Vispasaules Baltās Lentas kongress Stokholmā. *Jaunā Balss*, 10/11, 4.–6. lpp.
- ¹¹⁴ Ķempele. Sievietes cīņā par savu tautu gaišāku nākotni, 3.–6. lpp.
- ¹¹⁵ Milda Ķempele (1938). Sievietes neatliekams uzdevums. *Jaunā Balss*, 19, 2. lpp.
- ¹¹⁶ Baltās lentas priekšniece Amerikā (1931). *Jaunā Balss*, 7, 11. lpp.; Ķempele. Vispasaules “Baltās Lentas” kongress, 5.–7. lpp.
- ¹¹⁷ Milda Ķempele (1937). Kā noritēja starptautiskais sieviešu kristīgās atturības savienības kongress Vašingtonā. *Sievietes Pasaule*, 23, 2. lpp.
- ¹¹⁸ Ķempele. Vispasaules “Baltās Lentas” kongress, 5.–7. lpp.
- ¹¹⁹ Ilgvars Butulis (2017). Ideoloģija un kultūra. No: Inesis Feldmanis (zin. red.). *15. Maija Latvija*. Rīga: Latvijas Mediji, 153.–187. lpp., šeit 161. lpp.
- ¹²⁰ Biedrības “Baltā Lenta” gadskārtējās biedreņu pilnsapulces protokols [latv. val.], 22.03.1938. *LNA LVVA*, 3019–1–138, 26. lp. o.p.
- ¹²¹ Latvju tautas ģērbu parāde Helsinkos (1939). *Sievietes Pasaule*, 16, 3. lpp.

WOMAN AND TEMPERANCE MOVEMENT
IN INTERWAR LATVIA: ACTIVITIES
OF THE ASSOCIATION “BALTĀ LENTA” (“WHITE
RIBBON”, 1923–1941)

Guntis Vāveris

Mg. hist., Mg. oec., doctoral student of the Faculty of History and Philosophy, University of Latvia.

Research interests: temperance movement history, alcohol and temperance studies, second half of the 19th and first half of the 20th century social and cultural history of Latvia, 19th/20th century industrial and urban history of Riga, sports history.

Following the proclamation of the Republic of Latvia and after the end of Independence War, parliamentary democracy regime provided new opportunities for temperance workers in Latvia to establish new associations, including branches from the international temperance organisations. For temperance propaganda its advocates chose the blueprint of practice and ideological background of temperance movement in the USA. The idea of complete ban of alcohol sales was the aim of the temperance movement in Latvia till the middle of the 1930s. Focusing on the alcohol misuse in society less as a moral, but rather as a medical problem, the role of women's participation and contribution to the movement success became vital. From the gender role prospective women were seen primarily as mothers and educators and their goal was to abstain from the use of alcohol in order to produce healthy

children and from early age educate them about dangers of alcohol. Especially after the coup in 1934, this belief became a tool of nationalism in order to recreate Latvian moral values and healthy society in future. In the Republic of Latvia this opinion as a focal goal was propagated by the Latvian branch of the World's Women Christian Temperance Union.

Key words: “Baltā Lenta” (“White Ribbon”), women, temperance, nationalism, Milda Ķempele.

Summary

The aim of the article is to analyse women's role and field of duties within the temperance movement in Latvia through the interwar period in the context of activities of Latvian Women's Temperance Association “Baltā Lenta” (“White Ribbon”).

In the first half of the 1920s, temperance associations and advocates in Latvia set their strategy and goal to lay a strong ideological, moral and scientifically based groundwork to promote total ban of alcohol use as a beverage. Between 1920 and 1923, three anti-alcohol congresses were organised in Riga to discuss aspects of further activities, where important role was dedicated to adopt guidelines and praxis from the success of the USA temperance movement.

It can be argued that during the period of the parliamentary democracy (1920–1934) temperance associations and advocates were strongly pro-prohibition in Latvia. It should be emphasised that among the temperance organisers there was no immediate demand to introduce total ban of alcohol, but the goal was rather to educate society about the social evils and vices of alcohol and persuade them on practical and moral necessity of the prohibition. After the coup d'état by Kārlis Ulmanis in May 1934 and during the following authoritarian regime, there were a shift in the narrative. Already before nationalism in the political context became the state's only ideological cornerstone, temperance organisers in Latvia did search for some national arguments in connection with morality. But during the mid-1930s and till the Soviet occupation in the June of 1940, the focus was on temperance as a moral virtue and important part of Latvianness.

In the fall of 1923, at the third Latvian Anti-alcohol congress, one of the lecturers was a prominent temperance worker Agnes Elisabeth Slack, who represented Women's World Christian Temperance Union (WWCTU) in order to promote and share the ideals and values of this global organisation. After the inspiring lecture, the Latvian WCTU

branch – the Women's temperance association "Baltā Lenta" ("White Ribbon") – was established.

On the one hand, direct connection with WWCTU provided opportunities to transmit global ideas and patterns that could be adopted among women involved in temperance movement in Latvia. On the other hand, forms of activities chosen by "Baltā Lenta" did not introduce any new, original approaches that could expand women's duties and responsibilities within the movement. Activities were mainly focused within the framework of traditional perceptions of women's role in society. They were limited to charity work, collection of donations, teaching home economics to women and providing assistance to events organised by men. This kind of an approach, similar to that of Latvian women in the second half of the 19th century till mid-1920s, was considered old fashioned and conservative. This is the reason why "Baltā Lenta" not only failed to become a country-wide association with local branches but also did not gain any notable influence outside middle-class in Riga, especially in industrial suburbs. The total number of members did not exceed 100 members.

The low participation can also be explained by the notion of women's huge importance and the level of responsibility for success of the temperance movement. In this context and by a popular conservative view women were demoted and limited only to their biological function. Not only women were responsible for producing healthy children and from early age educating them about the evils of alcohol, but also they were seen as morally superior to man, hence women were expected to behave in a certain manner and draw away their husbands, brothers, sons (and men in general) from the dangers of alcohol. This heavy burden, the unfair level of responsibility and restricting behaviour that limited free choice together with "Baltā Lenta's" offer of traditional forms of activities, did not attract Latvian woman.

The other aspect was the marginal approach and strong critique towards those woman who saw themselves outside the traditional sphere of gender roles and behavioural norms. "Baltā Lenta's" chairwoman of the board Milda Ķempele (1879–1954, chairwoman from 1926 till 1941) regularly voiced criticism in women's periodicals of a woman's *willingness to behave like a man by competing in smoking and drinking alcohol*. In the bio-politics context within the temperance movement the woman's mission should be following high moral standards and restricting or even sacrificing their freedom for the good of the country by giving birth and

educating a healthy, patriotic, morally better generation of future Latvians.

Such a setting, which was expressed as a call for membership in “Baltā Lenta”, was more likely to give rise to a backlash and could be interpreted as an attempt to push back women into the domestic sphere.

FIGURE CAPTIONS

- Fig. 1.* “Baltā Lenta” (“White Ribbon”), “Dzelzceļniece” (“The Railway Worker”) and Latvian Women’s Organisations Association want to organise separate celebration of the *Mother’s Day*. [Depiction of chairwomen of different organisations – first from the left is unknown, following Berta Pīpiņa (Latvian Women’s Organisations Association), Anna Kogbetlijanc (“The Railway Worker”) and Milda Ķempele (“White Ribbon”) – transcript of the author] (1933). *Aizkulīses (Backstage)*, 12, p. 1
- Fig. 2.* “White Ribbon” folk song and dance group in Helsinki (1939). *Sievietes Pasaule (Women’s World)*, 16, p. 3
- Fig. 3.* “So got to be near to Mother...” [Illustration to the article “Mother – a national core” written by Milda Ķempele] (1935). *Jaunā Balss (New Voice)*, 5/6, p. 7
- Fig. 4.* The portrait of the “White Ribbon” chairwoman Milda Ķempele (1937). *Jaunā Balss (New Voice)*, 11, p. 233